

УЎТ: 634.25

НОКНИНГ ЯНГИ “АЗАМАТ” НАВИНИНГ СЕЛЕКЦИОН ЮТУҚЛАРИ

Ёқубов Хисрав Толиб ўғли

Академик М.Мирзаев номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик
илмий-тадқиқот институти таянч докторанти
e-mail: xisravyakubov@gmail.com

Аннотация

Мазкур мақолада нокнинг янги яратилган “Азамат” навининг хўжалик-биологик ва морфологик белги-хусусиятларини кузатувлар асосида баҳолаш орқали селекция ютуқлари келтирилган.

Калит сўзлар: селекция, нок, азамат, хўжалик, биологик, морфологик, чидамли, совук, иссиқ, қирғоқчилик, касаллик, зараркунанда.

Аннотация

В данной статье представлены селекционные достижения нового сорта груши “Азамат” путем оценки хозяйственно-биологических и морфологических признаков и свойств на основе наблюдений.

Ключевые слова: селекция, груша, азамат, хозяйственный, биологический, морфологический, устойчивый, холод, жара, засуха, болезнь, вредитель.

Abstract

This article presents the breeding achievements of the new “Azamat” pear variety by evaluating its economic-biological and morphological traits and properties based on observations.

Keywords: breeding, pear, azamat, economic, biological, morphological, resistant, cold, heat, drought, disease, pest.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Кириш.

Нок дуёнинг шимолий ва жанубий ярим шарларида энг кенг тарқалган уруғ мевалилардан биридир. Нокнинг кўп навларининг мевалари юқори истеъмол сифати, ажойиб таъми ва хушбўйлиги билан ажралиб туради. МДХ ва Россиянинг энг қулай иқлим минтақаларида етиштирилган нок навларининг ҳосилдорлиги тушиб кетиши, уларнинг янги навлари йўқлиги ҳамда касаллик ва зараркунандаларга чидамсиз эканлигидандир [5].

Инсон ҳаёти учун жуда катта аҳамиятга эга бўлган, ҳар-хил фойдали витаминларга бой бўлган уруғли мевалилар меваси озиқ-овқат ратсионида асосий ўрин эгаллайди. Айниқса нок мевалари уруғ мевалилар ичида алоҳида ажралиб туриб, таркибида инсон организми учун муҳим бўлган марганес, темир, ёд, мис, калсий, калий, магний, натрий, фосфор, рух, фтор каби макро ва микроэлементларни ўзида мужассамлаштирган. Нок мевали дарахти турли хил иқлим минтақаларда етиштирилиб, дунёда энг кўп Хитой, Аргентина, Италия, АҚШ ҳосил олинади [11, 10].

Тадқиқотлар давомида олинган натижалар асосида саноат ва ишлаб чиқаришга юқори ҳосилли, сифатли ва бозорбоп мевали экинлар маҳсулотларини етиштириш технологиялари бўйича тавсиялар берилган ва ҳозирги кунда кенг қўлланилмоқда [7].

Мевали боғларда маълум бир навнинг қиймати унинг интенсив боғда етиштирилиши, навнинг эрта ҳосилга кириши, ўзини чанглатиши, ҳосилдорлигини ошириш тезлиги, солкашликнинг йўқлиги ва умумий маҳсулдорлиги билан ўлчанади [4].

Меванинг сифатига жуда аҳамият бериш зарур, жумладан мазаси ва хушхўрлигидан ташқари, йўлга чидамлиги (ҳозирги вақтнинг асосий талабларидан бири), сақланиш муддати, ташқи кўриниши (товар кўриниши) каби жиҳатлари жуда муҳимдир [3].

Нав танлашда дарахтлар ҳажмини ҳисобга олиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, боғ симбағазларда ўстирса кўпроқ эътибор спур (халқасимон мева куртакларда) турдаги навларга берилмоқда. Чунки уларнинг танаси кичик (компакт), новдаларнинг бўғин оралари кичик барг сатхи эса новданинг ўлчов бирлигига нисбатан анча кўп.

Интенсив боғ барпо қилганда аввалам бор нав танлашга катта эътибор бериш лозим. Чунки навлар мажмуаси боғнинг ҳосилдорлигини ва унинг иқтисодий самарадорлигини кўп жиҳатдан ҳал қилади. Нав танлаганда боғ барпо қилинаётган ҳудудда қайси навлар яхши тушуши, ўсиши, ривожланиши, ҳосилдорлиги мевасининг сифати ва иқтисодий самарадорлиги юқори бўлган навлар танланади. Ҳар бир хўжаликни тупроқ сув шароитидан ва унинг йўналишидан келиб чиққан ҳолда нав танлаш талаб этилади [8].

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Нок ўсимлигини турли ҳудудларда етиштиришда, унинг муайян тупроқ ва иқлим шароитида мос келишини, замбуруғли касалликларига, қурғоқчиликка ва совуққа чидамлилигини ҳамда юқори маҳсулдор, мукамал мева сифатига эга бўлиши каби хусусиятларини инобатга олишган [6].

Мева навларининг ўз вақтида танлаб саралаб экиб, улар парваришига кучли агротехник чоралар қўлланилганда улардан юқори ҳосил олишга эришиш мумкин [2].

Материаллар ва услублар.

Тадқиқотлари академик М.Мирзаев номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти, Самарқанд илмий-тажриба станциясидаги коллекция нок боғида Х.Ч.Буриев ва бошқаларнинг «Мевали ва резавор мевали ўсимликлар билан тажрибалар ўтказишда ҳисоблар ва фенологик кузатувлар методикаси» услубидан [1], навларнинг қурғоқчиликка чидамлилигини аниқлашда Э.А.Гончарова (1988) услубидан, иссиқка чидамлилигини аниқлашда Ф.Ф.Мацков (1976) услубидан, куртакларни совуққа чидамлилигини аниқлашда М.А.Соловев (1988) услубларидан фойдаланилди.

Натижалар ва мунозара.

Тадқиқотларимизда яратилган янги “Азамат” навимиз мазкур институтнинг Самарқанд илмий-тажриба станциясининг 279к-контурдаги коллекция нок боғида олиб борилди. Кузатувларимизда мазкур “Азамат” нок навининг хўжалик-биологик ва морфологик белгилари маълумотлар асосида баҳоланди.

Унга кўра нокнинг янги “Азамат” навининг хўжалик-биологик белгиларидан кузатувлар асосида баҳолаш натижаси ўрганилганда қишки совуққа юқори чидамли эканлиги, баҳорги совуққа яхши чидамли эканлиги, иссиқ ҳароратга юқори чидамли эканлиги, ноқулай қирғоқчиликга ўртача чидамли эканлиги, зарарли организмлар таъсирига қарши ўртача эканлиги аниқланди.

Шунингдек бошқа белгиларидан дарахт ҳосилга тез кирувчи эканлиги, Ҳосилдорлиги юқори ҳосилдор эканлиги, мевасининг сифати ранги чиройли ва таъми яхши хўраки эканлиги, сақлаш муддати ўртача сақланувчан эканлиги кузатувларимизда маълум бўлди.

Яратилган нокнинг “Азамат” навининг ташқи морфологик белгилари кузатувлар асосида баҳоланганда дарахт тупининг шакли қисқа пирамидасимон эканлиги, дарахт тупининг катталиги ўрта ўсувчи эканлиги, дарахт танасининг йўғонлиги ўртача эканлиги, новдадаги баргининг шакли

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

ўртача чўзиқ эканлиги, баргининг юзаси силлиқ эканлиги, баргининг чеккаси текис эканлиги кузатилди.

Шунингдек нокнинг янги ўзилган мевасининг шакли чўзиқ ноксимон эканлиги, мевасининг ранги тим қизил эканлиги, новда пўстлоғи кам доначали эканлиги, ўзилган меванинг эти оқ-юмшоқ эканлиги, янги ўзилган меваси сувли эканлиги, мазаси эса ёқимли эканлиги аниқланди.

жадвал

Нокнинг “Азамат” навини асосий хўжалик-биологик ва морфологик белгилари

(Дала тажрибалари Акад. М.Мирзаев номидаги БУВаВ ИТИ,
Самарқанд илмий-тажриба станцияси, 2024 йил)

Т/р	Белгилар	Баҳолаш натижаси
Хўжалик-биологик		
1.	Қишки совуққа чидамлилиги	Юқори
2.	Баҳорги совуққа чидамлилиги	Яхши
3.	Иссиққа чидамлилиги	Юқори
4.	Қирғоқчиликка чидамлилиги	Ўртача
5.	Зараркунанда ва касалликларга чидамлилиги	Ўртача
6.	Ҳосилга кириши	Тез ҳосилга кирувчи
7.	Ҳосилдорлиги	Юқори ҳосилдор
8.	Мевасининг сифат кўрсаткичи	Чиройли, яхши хўраки
9.	Сақланиши	Ўртача сақланувчан
Биологик		
10.	Тупининг шакли	Қисқа пирамидасимон
11.	Тупининг йириклиги	Ўрта ўсувчи
12.	Новдасининг йўғонлиги	Ўртача
13.	Барг шакли	Ўртача чўзиқ
14.	Барг юзаси	Силлиқ
15.	Барг четлари	Текис
16.	Мевасининг шакли	Чўзиқ ноксимон
17.	Мевасининг ранги	Тим қизил
18.	Пўстлоқ доначалари	Кам доначали
19.	Мева эти	Оқ – юмшоқ
20.	Мева сувлилиги	Сувли
21.	Мева маззаси	Ёқимли

Хулоса.

Нокнинг янги яратилган “Азамат” нави биометрик кўрсаткич таҳлиллари шуни кўрсатадики, туп шакли – қисқа пирамидасимон, туп йириклиги – ўрта ўсувчи, мевасининг шакли – чўзиқ ноксимон, ўзилган меванинг ранги ва маззаси – тим қизил ва ёқимли, мева эти ва сувлилиги – оқ,

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

юмшоқ ва сувли бўлиши билан ота-она формаларидан фарқ қилиши қайд этилди.

Янги нокнинг “Азамат” нави бошқа нок навларига қараганда хўжалик-биологик хусусиятларидан қишқи совуққа юқори ва баҳорги совуққа яхши, иссиққа юқори ҳамда қирғоқчиликка ўртача, шунингдек зарарли организмларга ўртача чидамлилиги билан ажралиб туради.

Бундан ташқари ҳосилга тез кириши ва юқори ҳосилдор эканлиги ҳамда товарбоплиги яхши хўраки сақлашга ўртачалигини иинобатга олиб, нок етиштиришга ихтисослашган ҳудудлардаги фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳамда бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарига етиштириш учун тавсия этилади.

Адабиётлар:

1. Х.Ч.Бўриев, К.И.Байметов, А.Т.Жононбекова, З.А.Абдуқаюмов Мева-резавор экинлари селекцияси ва навшунослигидан амалий машғулотлар // «Ўзбекистан Миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти ТошДАУ нашр тахририяти булими Тошкент – 2004 23-63 б.
2. Лазарев М.А., Листоблошки (*Homoptera, Psyllide*) яблони и груши в плодах садах Крыма: автореф. дис. Канд. Биол. / Лазарев Маелест Анатолевич.-М., 1972. С. 18.
3. Оршокдугова Е.М. Хозяйственно-биологические особенности сортов груши на галечниковых землях в предгорьях Кабардино-Балкарии. Автореф. дисс...сел.хозя. наук. – Нalчик., 2005. – 7-8 с.
4. Павлов А.К., Мирзахидов У., Потологии. Узбекистана. Ташкент 1983 г. 72 с.
5. Станчева Й. Атлас болезней сельскохозяйственных культур. Том 2. Болезни плодовых, ягодных, орехоплодных культур и винограда, София – Москва, изд. «Пенсофт»,: 2005. - 196 с.
6. Седов Е.Н., Долматова Е.А. Селекция груши. – Орел, 1997. – 256 с.
7. Wang X., Hang B. and Liu, C. (2010a). Distribution of calcium in bagged apple fruit and relationship between anti-oxidant yenzyme activity and bitter pit. *Agricultural Science and Technology*, 11, 82-85.
8. Арипов А.У., Арипов А.А. - Уруғли интенсив мева боғлари Ташкент 2013 й.
10. Дагужиева З.Ш. Селекционно-биологическая отсенка форм груши кавказской (Пйрус саусасиса Фед.): Автореф. дис....канд. с.-х. наук. Краснодар, 2012. 23 с.
11. <http://asprus.ru/blog/grush>.